

JASMINKA BRALA – MUDROVČIĆ

PUČKI I KOMEDIOGRAFSKI ELEMENTI U DRAMSKOM RADU PERE BUDAKA

Jasminka Brala-Mudrovčić
Sveučilište u Zadru
Odjel za nastavničke studije u Gospiću
Ulica dr. A. Starčevića 12
HR 53000 Gospić
jmudrovic@unizd.hr

UDK: 821.163.42-2.09 Budak, P.
Pregledni članak
Ur.: 2011-10-02

Narativnost, folklorna obilježja, sklonost smiješnome, optimizam i duboki humanizam – glavne su karakteristike dramskog stvaralaštva Pere Budaka. Njegovo dramsko ostvarenje *Mečava* i komedija *Klupko* predstavljaju obnovu pučkih djela u hrvatskoj književnosti. Budak je jedan od rekonstruktora erotske komedije u poslijeratnom razdoblju (iza Drugog svjetskog rata) hrvatske književnosti. U radu će se sagledati pučki i komediografski elementi u Budakovom dramskom stvaralaštvu u odnosu na višestoljetne komediografske stečevine i iskustvo, ali i u odnosu na tradicionalnu pučku dramatiku.

Ključne riječi: Budak, erotska komedija, komedija, pučko kazalište.

Pero Budak nedvojbeno je jedan od najznačajnijih pisaca u hrvatskoj književnosti dvadesetog stoljeća. Dramski i komediografski tekstovi čine posebnu vrijednost njegova književnog opusa, a priskrbili su mu uočljivu europsku pa i svjetsku recepciju. Za njega se uvijek pokazivao primjeren interes u književnopovijesnim i kazališnopovijesnim pregledima. Svojim radom utjecao je na oblikovanje hrvatskog dramskog dijaloga.

Karakteristike dramskog, komediografskog i pučkog stvaralaštva Pere Budaka

Dramsko stvaralaštvo Pere Budaka je zapaženije od poetskog i proznog stvaralaštva, što je i logično, jer je Budakov život bio usko vezan uz teatar. Uvijek je bio aktivno uključen u kazališni život bilo kao glumac, redatelj, inicijator ili ravnatelj raznih kazališta, a i svojim je književnim stvaralaštvom bio blizak kazalištu. Kroz cijelo dramsko stvaralaštvo protežu se glavne niti vodilje ovog pisca: narativnost, folklorna obilježja, sklonost za smiješno, ali i sveprisutan optimizam i duboki humanizam. *Mećava*, *Klupko*, *Na trnu i kamenu*, *Svjetionik*, *Tišina! Snimamo!*, *Proljeća bez ljeta*, *Zaboravljeni*, *Dlanom o dlan*, *Žedan izvor*, *Potez kistom*, *Nakot Balabana*, *Povratnik*, *Teštamenat*, *Slom*, *Kaj je, je!* – dramska su djela kojima je Budak obogatio hrvatsku književnost.

U hrvatskoj književnosti, koja ima bogatu tradiciju stvaranja pučkih djela, u poslijeratnom razdoblju posebno mjesto pripada Peri Budaku. Njegova djela, posebno *Mećava* i *Klupko*, predstavljaju obnovu pučkog djela, ali uz naslanjanje na tradicionalnu pučku dramaturgiju. Pučko djelo i komedija stavljaju se gotovo uvijek pod znak jednakosti, samo zbog toga jer je komična radnja za obje vrste izuzetno važna. Budakove su komedije izrasle na erotskoj podlozi (uz Dragu Gervaisa i Slavka Kolara Pero Budak se smatra jednim od trojice poslijeratnih hrvatskih rekonstruktora erotske komedije, kojoj su karakteristike: dijalektalni izraz nasuprot štokavštini, društvene komedije, seoska ili malomještanska sredina nasuprot gradskoj...) ¹ i teže privlačenju pažnje na određene trenutke čovjekova života, koji su uvjetovani njegovim osobnim posebnostima, ali i sredinom iz koje poniče. Senzualnost motiva i iskrenost Budakovih junaka izvorna je i nepatvorena, a tu se i krije ona prava književna vrijednost njegovih djela.

Budak je poklonik smijeha i vedroga života, pa nije čudo što je stvorio tolika djela u kojima slavi život, smijeh, veselje i ljubav. On pravim komedijama, koje udovoljavaju svim tradicionalnim normama, naziva samo *Klupko* i *Tišina! Snimamo!*. *Na trnu i kamenu* određuje kao "smijeh i suze u pet slika", *Teštamenat* proglašava "lakrdijom", *Povratnika* i *Dlanom o dlan* veselim igrama, a djelo *Kaj je, je!* označuje kao "veselo spelavanje vu četiri čina". U komediografskim tekstovima nakon *Klupka* Budak teži usavršavanju jezika i komično postiže unutar samog dijaloga jezičnim kontrastiranjem kao i uporabom pogrešno izgovoranih i shvaćenih riječi. Sam je Budak u jednom intervjuu, odgovarajući na

¹ O erotskoj komediji piše Vida Flaker u zborniku *Dani hvarskog kazališta 1955 – 1975* u tekstu objavljenom pod naslovom "Naslijedeni modeli u hrvatskoj suvremenoj komediografiji".

pitanje o specifičnoj vrsti humora prisutnom u komedijama, istakao da su njegove komedije najčešće istovremeno komedije situacije i komedije karaktera, što potencira komičnost, kojoj pridonosi i humor koji izbija iz samog teksta dijaloga, djelomično po sadržaju rečenice, a djelomično po poretku riječi. I vremenska je komponenta bitna za Budakovo komediografsko stvaralaštvo. Naime, Budak odmah nakon *Klupka* pomiče radnje svih ostalih komedija u sadašnjost, jer zna da je pravi izvor komike u suvremenosti i općepoznatosti. Uz to, gotovo uvijek uspijeva svojim licima iskazati nešto njihovo osobno, premda teži ostvarivanju tipova. Ujedno u pojedinim licima inkarnira osobine, mane ili poroke koje su bliske mnogima pa su zato i smiješne. Sretan kraj je još jedan element konstantno prisutan u svim Budakovim komedijama (tu je očigledna povezanost s klasičnom komedijom kojoj je pravilo sretan završetak), od prvog *Klupka* do posljednje komedije *Kaj je, je!*.

Budak je izvanredan stvaralac komediografskih tekstova, koji je našu književnost obogatio svojim bez sumnje vrijednim komedijama te tako postao jedno od najznačajnijih imena u hrvatskoj komediografskoj književnosti. No, on je i dramatičar koji se izražava realističkim stilskim postupkom, autentičnim govorom junaka, a odlika mu je i dobro poznavanje scenske tehnike. Ništa od ovoga ne začuđuje jer je Budak pobornik novog realizma, tijelom i dušom je više od pola stoljeća bio predan kazalištu, stoga je i izvrstan poznavatelj svih zakona scene, a likove je birao iz onih sredina kojima je potpuno intelektualno i emocionalno ovladao. Ako se promotre sve drame, vidljivo je da Lika, kao mjesto radnje, dominira. Život ličkog seljaka, njegova tvrdokornost u nedaćama i spremnost da se našali u svim prilikama osnovna je literarna preokupacija većine njegovih djela. Budakovo dramsko stvaranje odlikuje se i poetičnošću (znatan je udio pjesama u dramskim tekstovima, čak se neke tako napisane pjesme smatraju najboljim Budakovim poetskim ostvarenjima poput *Djevojačke kletve*).

Pokrivajući tematski sva područja života: od ljubavi, mržnje, ljubomore, nasljedstva i želje za njim, utjecaja politike na ljude, želje za potomstvom, od stvaranja "kopiladi" do sreće na lutriji, od problema ekonomske emigracije do psihičke analize junaka, od umjetnosti do "copništva", suparništva, rođenja i smrti – Budak je zavirio u svaki kutak ljudskoga života i osvojivši čitatelje svojim jezikom i stilom pisanja koji je blizak svakodnevnom jeziku većine ljudi, šireći ideju optimizma koji vlada gotovo svim djelima, a uz to još nudeći pregršt smijeha i životnog veselja postao miljenik čitatelja, a dramska su mu djela postala trajna svojina naših repertoara.

Kao kazališni čovjek upućen je u sve tajne kazališta. Poznavao je sve modele u kazališnoj arhitekturi, scenografiji, rasvjeti. No, kao pisac brojnih dramskih djela odlučio se za tradicionalnu zatvorenu kazališnu pozornicu.

Njegove didaskalije su, uglavnom, ekonomičan opis opremljene kazališne pozornice na kojoj će se dekorom, rekvizitima i svjetlom stvoriti fikcionalni prostor. Prikazane je dijelove dramske fabule smjestio većinom u zatvorene i poluotvorene prostore. Dramski prostor čine tri sloja: stvarni pozorički prostor; dekorom, rekvizitima i svjetlom oblikovan prikazani prostor i verbalno, auditivno i vizualno predočeni prostor. U svakom su prikazanom prostoru sadržane brojne informacije o klasnoj i nacionalnoj pripadnosti ljudi što u njemu borave, o njihovim profesijama i navikama, o godišnjem dobu i dobu dana... Prostor daje uvid i u psihičko i emocionalno stanje junaka. Puno se puta nailazi na prostore u kojima su istaknuti podatci o povijesnom razdoblju ili podneblju. To su mjesta koja su zamišljena i scenski realizirana kao objektivacije duha neke epohe ili etnosa. Zatvoreni prostor, na primjer, prikazan u drami *Mećava* prožet je ličkim etničkim duhom. U opisanim prostorima dramska napetost proizlazi iz akcija dramskih likova motiviranih njihovim nakanama i iz dramatičnog supostojanja nekolicine osoba u istom prostoru. Budak na nekoliko načina predočuje mjesta što tvore nedjeljivu cjelinu s prikazanim prostorom. Vizualno je predočavanje najsretniji način prividnog širenja prikazanoga zamišljenog prostora preko granica stvarnoga pozoričkog prostora, a brojni su i zvukovi i glasovi koji dočaravaju neprikazani prostor. Uz auditivno i vizualno predočavanje prostora prisutno je i verbalno. Predočeni i prikazani prostor najčešće su dramski sučeljeni. Opisi neprikazanih prostora potenciraju dramatičnost boravka dramskih likova u prikazanom prostoru.

Budak u dramskim tekstovima nijednom nije napisao koliko bi trebala trajati njihova uprizorenja niti u koje bi se doba dana trebale održavati predstave. No, iz dužine tekstova i njihove razdiobe na činove možemo zaključiti koliko je konkretnog vremena potrebno za izvođenje njihova uprizorenja i s koliko je stanki pisac računao dok je pisao neko djelo (poklonik je dužih oblika). Budak poštiva jedinstva "vremena" i "mjesta" (ova se struktura narušava jedino u *Svjetioniku*) i gotovo uvijek određuje vrijeme prikazanih i predočenih zbivanja. Svjetlima i zvučnim efektima označuje se doba dana i godišnjih doba. Od akustičkih znakova izbijanje sata obilježava doba dana (npr. otkucavanje ponoći u *Svjetioniku*), kao što kukurijekanje pijetlova najavljuje zoru (u *Mećavi*, *Klupku*, *Žednom izvoru*), šumovi vjetra i kiše, cvrčanje cvrčka... doba godine.

Važan element analize dramskog djela su i likovi. Oni su dojmiljivi i nezaboravni te predstavljaju os oko koje se vrti čitav piščev dramski svijet. Osobno ime prva je determinanta dramskog lika. Ono indicira spol i nacionalnu pripadnost, a katkad i životnu dob, regionalnu i stalešku pripadnost. Dramski se lik može osvijetliti s autorova stajališta, stajališta drugog lika ili vlastita

stajališta, a karakterizacija se ostvaruje na temelju govora nekog lika (govorna karakterizacija je posebno zanimljiva u djelima s ličkog područja), njegova tjelesnog izraza (mimika, gesta, scensko kretanje), izgleda (frizura, kostimi), pozoričkog prostora (rekviziti, dekor, svjetlo) i zvučnih efekata (glazba, šum). Budakovi se likovi oformljuju poradi brojnih sukoba, kojima su izloženi tijekom odvijanja radnje nekog djela. U središtu drama i komedija nalaze se dramatično strukturirane skupine likova koji su nositelji vanjske i unutarnje dramatike.

Budak je pisao lako i brzo, što potvrđuje i velik broj romana nastalih obradom već napisanih drama. Ta djela su spoj drama, komedija, tragedija i napetih pripovijesti izrečenih u romanesknoj formi.

S koje god se strane pogleda Budakovo stvaralaštvo uvijek izvire neka ljepota, pa nije ni čudo što je on, po broju izvedenih predstava i po broju lokacija na kojima su izvođene, jedan od najpopularnijih dramskih pisaca. Neke njegove drame (npr. *Mećava* i *Klupko*) od svog nastanka pa do danas žive punim životom na hrvatskim pozornicama, ali su izvođene i na pozornicama diljem svijeta. Te brojne izvedbe su ujedno i priznanje Budaku za neiscrpan talent, golem trud i strpljivost, koji su bili potrebni da bi se stvorio ovako reprezentativan književni opus.

Pučki i komediografski elementi u dramskim djelima Pere Budaka

Hrvatska književnost ima bogatu tradiciju stvaranja pučkih djela. Pučko je kazalište ustanovilo velik broj scenskih djela s likovima iz puka, s dijalozima na lokalnom idiomu, s lokalnim mjestima radnje i s određenim političkim i didaktičkim ciljevima. Ono pruža svojim autorima da uvijek reaguju na događaje u društvu (najčešće su u opoziciji prema društvu) i da uspješnije daju društvenu i socijalnu kritiku, nego drame visokog stila koje imaju otežanu recepciju, a i nedostupnije su širim masama. Tako da svako pučko djelo ima didaktičko-prosvjetiteljsku namjenu pomiješanu s rodoljubljem ili aktualnim političkim primislima. Pučki igrokaz je uveo, pogotovo pedesetih godina dvadesetog stoljeća, u hrvatsku književnost i kazalište niz dotada zanemarivanih krajeva, dijalekata i karakteroloških oblića. Kroz život seljaka, uz bogatu uporabu folklornih elemenata i posebnosti dijalektalnih značajka pisci slikajući život naroda nastoje pisati poučna dramska djela za narod, približivši mu se onim najbitnijim – jezikom i izričajem. Kako je komična radnja izuzetno važna, pučko se djelo često poistovjećuje s komedijom. No, to je tipična vrsta u kojoj se tematiziraju isključivo običaji i mentaliteti nekoga određenoga naroda. Pučko djelo karakterizira izvornost građe (izvorne slike iz

života). U poslijeratnom razdoblju stvaranja pučkih djela u hrvatskoj književnosti posebno mjesto pripada Peri Budaku. Njegova djela, posebno *Klupko* i *Mečava*, predstavljaju obnovu pučkih djela, ali uz naslanjanje na tradicionalnu pučku dramatiku. Oba djela, kao i mnoga druga Budakova dramska djela, pisana su živopisnim jezikom ličkoga kraja u koji je radnja smještena. "Jezik je zasigurno najčešći kriterij pri prosuđivanju o tomu pripada li neki scenski tekst vrsti pučki komad ili ne. Kako je riječ o izrazito regionalno obojenom žanru, to autori u njemu u pravilu posežu za regionalnim, lokalnim idiomom. (To, dakako, ne znači da je svaka drama u kojoj se pojavljuje lokalni jezik ujedno i pučki komad.) Repertoar jezičnih sredstava seže pritom od radikalnog oponašanja dijalekta na svim razinama jezika, preko umjerena odabira iz ukupnosti nekoga lokalnog narječja i kolokvijalnoga govora, pa sve do krajnje stilizirana koncepta dramskoga jezika u kojem se ono regionalno oslikava malim brojem karakterističnih jezičnih sredstava. Za koju će se jezičnu koncepciju pojedini autor odlučivati, ovisi uglavnom o aktualnim književnim konvencijama: literarna strujanja, koja se zalažu za radikalno mimetičko prikazivanje zbilje, primjerice naturalizam, težit će za što preciznijim registriranjem lokalnoga govora, strujanja pak kojima je to manje važno zadovoljit će se samo nekim njegovim važnim i prepoznatljivim značajkama."² Pero Budak je pristaša preciznosti regionalnog govora. Na svim jezičnim razinama, od fonetske do sintaktičke, vrlo vjerno preslikava značajke pučkoga jezika. Frazeologija i leksik preuzeti su iz svakodnevnog govora ličkog seljaka. Štoviše, Budak tom govoru daje i svoju individualnu notu posve se opredjeljujući za ličku varijantu štokavske ikavštine.

Budakovi su likovi autentični, punokrvni, izvorni, uvjerljivi, npr. krčmarica Roža, raspuštenica i majka vanbračnog djeteta; nosati Josina, seoski spletkar i komedijaš; njegova žena Antuša, pričljiva ljubiteljica rakije; udovac Mijat (vjerojatni Aničin otac), koji pri svakom noćnom ulasku i jutarnjem izlasku kroz prozor Rožine sobe zapada u nevolju; dvorkinja Jeka, koja, nakon noći i noći probdjevenih u Ilijinu zagrljaju, hoda i govori u blaženom polusnu; Jursan, još jedan u nizu naših povratnika iz ekonomske emigracije.

Govor tih likova osvaja simpatije glumaca, gledatelja i čitatelja, a dvije Josinine zdravice, Škoriću u drugom i Jursanu u trećem činu, mali su biseri folklornog govorna umijeća:

"JOSINA: U zdravlje kume, i sva braća okolo sideća, koji se očima gledamo a ustima ljubimo. Ljubili se, ne mrzili se, mnogo lita i godina! Iz ove čaše u zdravlje naše! Najprvo gosta, a nama što osta! Zdrav Rade! Ispred kuće

² M. BOBINAC, 2001, 214.

*ti dugi dolovi, po njima pasli rogati volovi. Čelice ti prikrivale sunce, vrane koze prikrivale strane, a jarčine brda i doline. Prid kućom ti marva rogata, a u kući dičica kurata! Bile ti se iljadile ovce, baci bisni izbucali doce. Zdrav si, kumašine! Bog te očuva tisna klanca, mršava prasca, brkate cure i vratničke bure, usrani gaća i veliki daća, ćorave planinke i poprdljiva gosta. Zdravo, prijatelju! Ko nam je prijatelj, bože daj, da nam i ostane, a ko nije, bože ga okreni. Ko se ne bude tije okrenit, bože mu daj lojene noge i voštanu glavu. Kad k vatri iša, rastopije se, kad na dvor, psi ga pojeli, a mi svi zdravi i veseli bili! Još ću ednu, ma slagati neću. Zdrav bije i brka se nanosije, lule napušije, konja najašije, žena nagazije, vina napije, mesa naije, kola naigra, pisme napiva, svita nagleda! Zdrav si, di čuje i di ne čuje!*³

"JOSINA (ustaje): Dižem čašicu, da nazdravim zdravicu/ Junaku, došljaku, prijašinu našemu./ Zdrav si, kumašine./ Bog i tvoj godovnjak sveti Jure nek te čuva:/ Šuplja mosta, pjana gosta,/ Kratki gaća, visoki kopriva,/ Vratničke bure, i stare cure,/ Prtena zuba, strašiva druga,/ Zla dužnika, suca mitnika,/ Vratarske kletve, popovske osvete,/ Duboke grabe, cokeljave babe,/ Pokvarene ure, i brkate cure,/ Konja bosa, i čovika ćosa,/ Vavje ti dobro bilo!/ Sa sitim kusao, sa ćoravam dilije,/ Nad kućom ti klenje i jasenje,/ Dalje od nje bujad i kamenje,/ A u kući zdravlje i veselje./ Ko ti nesriću zaželije,/ Da bog da noge polomije./ Žene dvorije, drva im nosije,/ Punica ga za uva potezala,/ Dica mu rep natezala,/ Ljubila ga baba Soka,/ I krezuba Joka./ Da bog da i sveti Jure,/ Tvoj se neprijatelj/ Stanjije ka i konac,/ Uskipije ka i lonac,/ Skvrčije se ka i kozji rog,/ A tebe, Jursane: Živije bog!

SVI (odobravaju i smiju se).

JURSAN: E moj Josina, još to nisi zaboravije?! La! Otkad to nisam čuje! (Natoči.) Pa živije mi, prijašine, što zdravicu izbrusi i čašicu istrusi, u zdravlje meni, a sad ću ja tebi. U ime krsta, do maloga prsta! Zdrav bije! (Svi piju, pa ponovno toče.)

*JOSINA: Prijašine Jursane,/ Kad kosom kosije,/ Sve kosce nadnosije,/ Kopači ti pete motikama ne tukli,/ Suci ti gaće rad poreza ne svukli,/ Kad u šumu poša, s najvećim tovarom doša./ Da bi prvi na ilu, i prvi na dilu,/ Kad te žena vagala, muškost te ne izdala,/ Mesa ije kad god ga tije,/ Od vina, piva, od gra sekundira,/ Puca od zdravlja, a mi od slavlja,/ Pijuć za te, Jursane brate./ Živ bije, i mi svi s tobom!*⁴

Zadovoljstvo pruža i sentimentalni treći čin *Klupka*, u kojem dolazi do susreta, prepoznavanja i priznavanja Jursana i Anice te Jursana i Rože, nakon

³ P. BUDAK – F. HADŽIĆ, 1977, 125-126.

⁴ P. BUDAK – F. HADŽIĆ, 1977, 143-144.

čega, u duhu pučkog igrokaza, slijedi navještenje sretne budućnosti obnovljene obitelji popraćeno završnom pjesmom i kolom. Ljudima se daje vjera da jedan nepredviđeni događaj može za svagda izbrisati dvadesetak i više godina samoće, poniženja i muke. To je bilo jako važno za doba kada je nastala Budakova komedija (početak pedesetih godina).

Budak, duboko u hrvatskom kopnu, oživljava jedan svijet, do stanovite mjere sirov i oskudan. Naime, tadašnja regionalna, geografska i ekonomska izdvojenost Like utjecala je na životno oblikovanje ličkog seljaka. Budak je pripadao tom vremenu kad se veliko zanimanje za selo, seljaka i seljački život tek rađalo, i to pod utjecajem različitih europskih strujanja (naturalistički elementi). Osim naturalističkih tonova, prisutnih osobito u Jolinu pričanju o stradanjima u Americi te u prizoru kad se kao zvijer okomljuje na Perelju, u *Mećavi* su vidljivi i odjeci tvorbe naturalističke drame, kao i već tradicionalnih shvaćanja o načelima vođenja i ustrojstva radnje. Uočava se to u proračunatom najavljivanju i pripremanju pojedinih ključnih događaja, kao i u sklonosti za detaljiziranje, tipologizaciju i psihološku motivaciju. To je očito, primjerice, u dramskoj određenosti Jole. "On je sirov, snažan, tvrdoglav i naprasit čovjek koji zna što hoće i u ostvarivanju toga što hoće ne poznaje skrupula. Svojom egzistencijalnom vlastitošću nameće se okolini i istodobno se razlikuje od nje. Po takvim svojim značajkama i položaju on podsjeća na srodne likove Ogrizovića, Pecije Petrovića, Kosora... (...) Uz Jolu vezan je još jedan motiv koji svjedoči o Budakovoj ukotvljenosti u tradicionalnu motiviku hrvatske književnosti. To je motiv povratnika s rada u Americi koji je omiljen kako u dramskom tako i u proznom nacionalnom stvaranju."⁵

Nošen svojim osjećajem za smiješno Budak oživljava u *Klupku* neusiljenu i vedru sredinu ličkog sela bez pretenzija da se dovine do komediografsko-kritičke sinteze društvenih ili osobnih deformacija i poroka, ali zato s mnogo razumijevanja za ličko stanovništvo i njegovo shvaćanje i doživljavanje čulnosti kojoj i sam pridaje iznimni udio u radnji i dijalogu. Naime, Budak *Klupku* zapliće s nekoliko motiva: čuvanje i javno otkrivanje tajne tko je pravi otac kćerke krčmarice Rože, neočekivani pokajnički povratak njezina izgubljena bivšeg muža, tajni ljubavnički noćni sastanci, idealizirani par mladih zaljubljenika, bračni dvoboj ljubomorne žene i muža Josine, šaljivdžije što je na kraju premlaćena žrtva središnje intrige podmetanja i prerusavanja. Unatoč erotiziranosti zbivanja i opasnosti od nedopuštenih odnosa, patrijarhalni se moral u svojoj osnovi ipak spašava. Spašava se i autoritet muškarca, koji povremeno biva ozbiljno ugrožen zahvaljujući ženskim spletkama. Ljubav je

⁵ B. HEĆIMOVIĆ, 1977, 12.

autora prema zavičaju i običajima vidljiva ("ŠKORIĆ: *Lijepo pjevaju. Sviđa mi se ovdje mnogo. Osvojili su me ovi ljudi priprosti i otvoreni. Veseli i oštromni... pa i sam kraj, tako je privlačan. Želio bih živjeti ovdje.*"⁶). Na svršetku djela dolazi do uspostavljanja patrijarhalnog reda, koji se neko vrijeme bio poremetio. Pjevaju se pjesme, plešu kola, a Josina drži svečani govor povratniku iz Amerike. Pobjeđuje naivni moral, pobjeđuje dobro nad zlim, pravda nad nepravdom. Suočeni smo sa zdravim seljačkim humorom i sa zdravom seljačkom seksualnošću (unatoč slobodnijem načinu izražavanja i ponašanja znaju se granice do kojih se može ići). Glazbeni umetci su jako bitni jer im je funkcija veličanje zajednice "malih ljudi" s prisnim, osjećajnim, ali i šaljivim te seksualnim aluzijama prožetih pjesama. Budak poseže i za poznatim ličkim pjesmama kao što su "Pivaj mi, pivaj, sokole".

I u *Mećavi* su u pojedine dramske prizore uključene prigodne narodne pjesme, koje otkrivaju narodni duh i običaje. One služe kao predah u razvijanju dramskih sukoba. U njima se izmjenjuju osmerci i deseterci, koji donose izvorne motive iz zavičajne sredine. Osim toga, scenski prostor dočarava tipično ličko selo, ličke kuće, lička ognjišta početkom dvadesetog stoljeća:

*"Oveća seljačka soba iz koje se izlazi u kuhinju s ognjištem, kao što imaju i sve ostale seoske kuće. Niska, s malim prozorima. Strop od obijeljenih dasaka i dva kreveta pokrivena kićenim biljcima. Na zidu iznad kreveta šareni lički sag. (...) Na stropu visi petroplinka koja daje intenzivno svjetlo. Kad se vrata otvore, vidi se da je druga prostorija, tj. kuhinja slabije rasvijetljena, premda na ognjištu plamsa oganj."*⁷

Sama imena likova svjedoče o velikoj autorovoj ukorijenjenosti za lički kraj. Uočljiva je Budakova ljubav prema Lici, ličkim poljima, ličkim ljudima, njihovu zdravu humoru, njihovoj dosjetljivoj blagoglagoljivosti, krasnim narodnim pjesmama, lijepim običajima (prela), dopadljivoj nošnji, zanimljivim sudbinama

Pučko djelo i komedija dijelili su istu sudbinu kroz povijest, sudbinu nepriznavanja umjetničkih vrijednosti. Naime, većinom su djelima koja su izazivala salve smijeha bile zanijekane umjetničke kvalitete. Takvu sudbinu nepriznanja (danas su se razmišljanja bitno promijenila) s ostalim komediografima dijelio je i Pero Budak, o čijim se komedijama govorilo uglavnom kao o komedijama iz seljačkog ličkog života koje, doduše, mogu razdragati prostodušnog gledatelja. Uvijek se isticao njegov preteča Petar Petrović Pecija, a nije se sagledalo Budakovo komediografsko stvaranje u

⁶ P. BUDAK – F. HADŽIĆ, 1977, 129.

⁷ P. BUDAK, 1998, 45.

odnosu na višestoljetne komediografske stečevine i iskustvo⁸. Naime, Budak u svojim "komediografskim tekstovima preuzima i koristi ono što je višestoljetnom primjenom, od antičke i renesansne komedije do njegova doba, postalo obrascem za komično i komediografsko"⁹. Njegove komedije su izrasle na erotskoj podlozi i teže privlačenju pažnje, bilo gledatelja ili čitatelja, na određene trenutke čovjekova života, koji su uvjetovani njegovim osobnim posebnostima, ali i sredinom iz koje poniče. Senzualnost motiva i iskrenost Budakovih junaka izvorna je i nepatvorena, a tu se i krije ona prava književna vrijednost Budakovih djela. Sam je Budak smatrao da komedije moraju biti pisane na nekom živom narodnom govoru, dijalektu ili žargonu. U protivnom one ni ne mogu izazvati pravi smijeh jer djeluju kao umjetna tvorevina¹⁰. Bio je poklonik smijeha i vedroga života pa nije ni čudo što je stvorio tolika djela u kojima je slavio život, smijeh, veselje i ljubav. Ne preostaje ništa drugo nego citirati samog pisca dok iznosi svoje stavove o ovom segmentu ljudskoga života: *"Smijeh je jedan veliki auspuh, velika relaksacija čovjeku, upravo neophodnost. Što je više vrijeme ovako zgusnutije, napetije, nervoznije, što je čovjek više zauzet i sve više zarobljen potrošačkim navikama, njemu je smijeh potrebniji. U jednoj svojoj komediji sam rekao – a sigurno su to mnogi i prije mene rekli – da je smijeh najveća blagodat i da nema smijeha ne bi valjalo ni živjeti. To je moj credo i u to vjerujem. Smijeh je ujedno i jedna kolektivna manifestacija. Čovjek može sam plakati, može sam tužiti, može sam cviliti ali se ne može sam smijati jedino ako nije lud. Smijeh je pravi kolektivni doživljaj i mi se istinski možemo smijati upravo kad čujemo da se i drugi smiju, mi jedan drugoga stimuliramo na smijeh. Zato se komedija i ne može igrati pred praznim gledalištem, ona traži da gledalište bude puno jer u protivnom nema tog eha, nema tog kontakta. Dramu može gledati i jedan jedini gledalac ali komediju ne može. Današnje vrijeme upravo traži smijeh, komediju, više nego ranije, ali je druga stvar što ljudi ne stignu, što možda nisu uvijek obaviješteni a često ni svjesni što im smijeh može donijeti. O toj potrebi za smijehom govori i popularnost satire, viceva. I to je auspuh, nasmiješ se onome što si čuo a često je to stvar koja te i tišti ali ti je kroz smijeh lakše. Prava satira uvijek je korisna za društvo jer se njome apostrofiraju i ismijavaju negativnosti i gluposti, mane, koje neminovno prate svako društvo. (...) Koliko vidim u teatrima, na televiziji i pročitam, čini mi se da ima dosta dobrih komedija a te predstave u pravilu su*

⁸ Pogledati tekstove u kojima autori pišu općenito o komediji i njezinu razvoju te o komediografima u hrvatskoj književnosti: B. HEĆIMOVIĆ, 1961, 475-480; B. HEĆIMOVIĆ, 1976, 281-284.; N. BATUŠIĆ, 1971.

⁹ B. HEĆIMOVIĆ, 1977, 16.

¹⁰ D. ZADRAVEC, 1955, 8-9.

najposjećenije. (...) I lakše se gleda komedija – za dramu, za čitanje tzv. ozbiljne knjige, treba više napora. U komediju brže i lakše uđeš, prevari te, brže te uvuče a kad si unutra, onda već uživaš..."¹¹

Zahvaljujući autoru čitatelji mogu uživati puno puta čitajući komedije: *Klupko*, *Na trnu i kamenu*, *Tišina! Snimamo!*, *Dlanom o dlan*, *Povratnik*, *Teštamenat*, *Kaj je, je!*. Budak pravim komedijama, koje udovoljavaju svim tradicionalnim normama, naziva samo *Klupko* i *Tišina! Snimamo!*. *Na trnu i kamenu* određuje kao "*smijeh i suze u pet slika*", *Teštamenat* proglašava "*lakrdijom*", *Povratnika* i *Dlanom o dlan* veselim igrama, a djelo *Kaj je, je!* označuje kao "*veselo spelavanje vu četiri čina*". Ovim je određenjima iskazana povezanost s komediografskom klasikom. "Nije slučajno što Budak komedijama naziva upravo *Klupko* i *Tišina! Snimamo!*, jer je po organiziranosti građe i bitnim razvojnim značajkama radnje *Klupko* tipična komedija zapleta, a *Tišina! Snimamo!* je svojim ustrojstvom i obilježjima bliska komediji naravi. Postoje preduvjeti da se to uspoređivanje s ustaljenim vrstama klasične komediografije protegne i na neka druga Budakova komediografska ostvarenja, pa da se tako u tekstu *Na trnu i kamenu* uoče značajke komedije situacije ali i komedije naravi. Kako su, međutim, sve te usporedbe samo uvjetne i kako se ne može govoriti o doslovnoj podudarnosti, uputnije je zadržati se isključivo na neprijepornoj činjenici da se Budak koristi širokim rasponom iskustvenih spoznaja i svojevrstnih obrazaca za ostvarivanje komičnih situacija, dijaloga i lica, koji svoje ishodište imaju u klasičnoj komediografiji ali su i do danas ostali nezaobilazni u komediografskoj stvaralačkoj praksi."¹²

Već u njegovoj najuzornijoj i najsustavnije organiziranoj komediji *Klupko* dolazi do izražaja Budakova upućenost u tajne komičnog, ali se ističu i značajke osobnog komediografskog stvaranja. "Ostvarujući komično uvriježenim sredstvima i postupcima kao što su dinamika i automatizam zbivanja, karikiranje, paralelizmi i obrati, nevjerovatni zapleti i zamršeni odnosi lica, zamjena osoba, prerusavanje, fizička komika i dvosmislenost situacija, Budak ne zaboravlja ni na jezik kao nepresušni izvor komičnog te se smiono i poletno upušta u raznovrsne igre riječi koje najčešće proistječu iz trenutačnih situacija u kojima se lica nalaze ili pak ishode iz tipoloških karakteristika tih istih lica. Kao poticaj smijehu, poticaj kakvim se u hrvatskoj komediografiji služe brojni pisci od Držića pa sve do naših dana, Kušana i Brešana, Budak koristi i jezični kontrast koji postiže suprotstavljajući književnu štokavštinu pridošlog trgovačkog putnika štokavskoj ikavštini ličkoga kraja."¹³

¹¹ D. ZADRAVEC, 1955, 8-9.

¹² B. HEČIMOVIĆ, 1977, 16-17.

¹³ B. HEČIMOVIĆ, 1977, 17.

Sl. 1. Pero Kvrčić i Nela Eržišnik, *Tišina!* Snimamo!, Gavella, Zagreb, 1961.

U tom zavičajnom ličkom idiomu, u njegovim dijalozima, Budak njeguje pučki humor s brojnim seksualnim aluzijama. "Već prva scena, onako krepka, gustiozna u sladostrašću, koje kao da Mijat diše u Rožinom zraku, poput alkoholnih para u pecari, uvodi nas u potpuni medium ove farse. Mijat zaista i veli: *'U! Kad te vidim u toj biloj košulji i pomirišem malo ždrak u sobi, sve mi žmarci po tilu podilaze, ka da sam sije u mravinjak.'* I on *'silovit ka pivac'* traži nju *'bilu ka skorup, a meku i toplu ka vruć krumpir'*. A tek dalje!"¹⁴

U jednom trenutku Josina se hvali muškošću svoje nosine, usprkos Rožinoj primjedbi: *"Ima i' kažu, i s velikom nosinom, koji mnogo obećavaju, a kad gaće svlače u zemlju gledaju."*¹⁵ Isti lik se seksualnim argumentom suprotstavlja predrasudi sredine prema vjerski mješanim brakovima, pa kad je u pitanju udaja katolkinje za pravoslavca, on kaže: *"Što će joj učinit katolik, more i pravoslavac. Uno za čim cura ide, to je kod obojice isto."*¹⁶

¹⁴ Z. TOMIČIĆ, 1955.

¹⁵ P. BUDAK, 1976, 36.

¹⁶ P. BUDAK, 1976, 35.

Na smijeh poziva i dvosmisleno izražavanje, npr.:

"JOSINA: Nisi dobro spavala, kad zivaš ka riba na suvu. A?"

JEKA: Esam, striče, baš dobro, neg sam se prid zoru rano probudila pa više san nikako na me.

JOSINA: Morda nije moga na te, jer je već niko drugi..."¹⁷

Tako to ide do kraja, do posljednjeg zastora. "Josina sa svojim panurgijskim krupnim planom glavna je potpora ove linije,"¹⁸ na kojoj se kasnije nalaze Ivanda iz teksta *Na trnu i kamenu*, Pipa iz *Tišina! Snimamo!* te Ljudan iz *Teštamenta*.

Da nije divlja samo lička erotika dokazuje i djelo *Kaj je, je!*, čija se radnja odvija u drugom dijelu Hrvatske, u Zagrebu. Dijalozi su puni erotskog naboja, čak je poljuljana granica lascivnosti. U područje sablažnjivog i bestidnog ulaze neki likovi svojim govorom ili svojim postupcima. Najslikovitiji prizor takvog ponašanja daju muškarci okupljeni u komisiju na čelu sa sućem, čija je zadaća pregledati tijelo nevine djevojke, uočiti neki znak na tijelu i time je proglasiti vješticom. Opis pregleda proteže se na nekoliko stranica punih erotskog naboja, putenosti, bestidnosti... U stvari, iz svake rečenice ovoga djela izvire erotski humor. Nasumice otvorene stranice i citirane primjerne rečenice to dokazuju:

"NOTAR (čita SLIKAREVO pismo, koje opisuje nastanak popularne slike): Na plafonu atriya zrikal sem one tri device i v red jih spravil. (...) Rit, oliti zadnjicu, sem im od dreka osnažil, kajti su jeh muhe grdo zagadile bile. (...) Tretjoj devici sem luknju med nogami zakrpal. Nekimi počćak je uprav na tom mestu tela jejnoga zvrtal zid."¹⁹

"KLAFRIČKA (ljutito govori pisaru o mužu koji gleda sliku golih djevojaka): Bi ga ja heznula, da bi si zapamtil coprnicu i gole riti. Pod rebra bi ga jeknula da bi vse zvezde videl. I bi ga z kolenom med noge v jajca, pa nek si popevle."²⁰

"PRAVDOLJUBIČ: (...) Itak bumo tu tužbu o coprnici prek nečesa prehitili.

NOTAR: Prek čega?

PRAVDOLJUBIČ: Prek onega ki prek dva vesi. Hik!

NOTAR: Kaj pa je to?

PRAVDOLJUBIČ: Pa kaj neste nigda videli da vam zmed nog nekaj vesi prek dva jajca?"²¹

¹⁷ P. BUDAK, 1976, 14.

¹⁸ Z. TOMIČIĆ, 1955.

¹⁹ P. BUDAK, 2002, 31.

²⁰ P. BUDAK, 2002, 38.

²¹ P. BUDAK, 2002, 68.

U svojim komediografskim tekstovima nakon *Klupka* Budak teži usavršavanju jezika i komično postiže unutar samog dijaloga jezičnim kontrastiranjem kao i uporabom pogrešno izgovaranih i shvaćenih riječi. Sam je Budak u jednom intervjuu, odgovarajući na pitanje o specifičnoj vrsti humora prisutnom u komedijama, odgovorio da su njegove komedije najčešće istovremeno komedije situacije i komedije karaktera, što potencira komičnost, kojoj pridonosi i humor koji izbija iz samog teksta dijaloga, djelomično po sadržaju rečenice a djelomično po poretku riječi²². Najslikovitiji primjer daje Ivanda svojim govornim sposobnostima, npr. svoj završni monolog Ivanda počinje rečenicom: "...Ljudi, život je, što kažu, zapetljan i zamršen, i nigda ga, što kažu, do kraja raspetljat, poriktat i u red spravit."²³ Budak namjerno pojačava komiku dijaloga naglašavajući pogrešno i nakaradno shvaćanje i izgovaranje pojedinih riječi i izraza. "Zanimljivo je, svakako, da su u većini Budakovih komedija najživlji i najduhovitiji dijalozi u kojima sudjeluju lički šaljivdžije i mudrijaši koji su nerijetko glavni nosioci radnje a koje autor redovito nastoji predočiti kao tipove."²⁴ Ti tipovi su već nekoliko puta spominjani u nizu: Josina – Ivanda – Pipa – Ljudan.

Vremenska je komponenta bitna za Budakovo komediografsko stvaralaštvo. Naime, on odmah nakon *Klupka* pomiče radnje svih ostalih komedija u sadašnjost, jer zna da je pravi izvor komike u suvremenosti i općepoznatosti. Suočava sadašnjost i vrijeme koje nadire da bi izazvao komičan efekt. Primjerice, u komediji *Tišina! Snimamo!* suočava patrijarhalni život ličkog sela sa životom modernog, ali udaljenog svijeta iz kojeg neprestano nadiru i pridolaze vjesnici novog načina života. "Pritom (...) Budak svoje simpatije veže uz ličkog čovjeka stopljenog uz zavičajno podneblje. Jednostrano shvaćanje Budakovih simpatija kao i njegovog podsmijeha odrođavanju od vlastite sredine, moglo bi, štoviše, navesti na pogrešno tumačenje autorovih intencija. Jer time npr. što ismijava Pipu, koji se toliko zanio svojim glumačkim radom na snimanju filma, da je i sam zaboravio tko je i što je, Budak se ne opredjeljuje za prethodni patrijarhalni život tog ostarjelog seljaka, već naprosto pretače u komično njegovo mehaničko prihvaćanje novog, služeći se drevnim iskustvom prema kojem se komično polučuje kad se dopre do spoznaje da ono što je prihvaćano kao da jest nešto nije zapravo ništa. Tim izrođavanjem Pipe kao i komičnim obratom u samom njemu, a on sam inače ne želi da prihvati rasplinjavanje svojih kratkotrajnih ali zanosnih iluzija, Budak se, međutim, ne ograničava

²² R. POPOVIĆ, 1977, 26.

²³ P. BUDAK, 1976, 134.

²⁴ B. HEĆIMOVIĆ, 1976, 287-288.

isključivo na sudbinu tog ličkog seljaka nego u njegovoj sudbini oživljava karakteristike svog vremena i svojih suvremenika."²⁵

Ističe se još jedna osobina Budaka komediografa, a ta je da on u svojim licima gotovo uvijek uspijeva iskazati nešto njihovo osobno. Ujedno u pojedinim licima utjelovljuje osobine, mane i poroke koje su bliske mnogima pa su zato i smiješne. Ta individualizacija dolazi do izražaja, npr. u djelu *Na trnu i kamenu*, gdje prikazane seljake karakteriziraju imovinska stanja ili mjesta življenja te ona nadoknađuje relativnu oskudnost zbivanja.

Ovo zanimljivo komediografsko stvaralaštvo ponukalo je mnoge da ga ocjenjuju. Neki su ga hvalili, neki kudili, ali na kraju su svi dolazili do zaključka da je Budak izvanredan stvaralac komediografskih tekstova, da je obogatio našu književnost svojim bez sumnje vrijednim komedijama te tako postao jedno od najznačajnijih imena u hrvatskoj komediografskoj književnosti.

Ishodi proučavanja pučkih i komediografskih elemenata u dramskom radu Pere Budaka

Valja istaknuti činjenicu kako zavičajnost Budakovih dramaturških ličkih motiva zapravo nastavlja razvojnu liniju onoga dijela hrvatske drame, koja se temelji na pučkom igrokazu. "Čvrsto usidren u tlo iz kojega je ponikao, on u svojim brojnim dramskim djelima podjednako vjerno nastoji preslikati one uzburkano-dramatske, i one bezbrižno-vesele odsječke narodnoga života. Često se kod njega vrlo vješto smjenjuju različiti, gotovo melodramatski efekti, a smijeh je Budakov gotovo uvijek pomiješan pokojom suzom. Kao znalac pozornice sa svim njezinim zakonitostima, on uspijeva iz vlastite motivike izbiti scenski najsnažnije adute. I tako Budak na prvi pogled postiže zadivljujućom lakoćom prizore snažnih dramskih sukoba, od kojih su neki, kao oni najbolji iz *Mećave*, odista i bujno transponirani odbljesci istinskih životnih drama ličkoga podneblja. U drugim pak slučajevima tehnika i vješto baratanje primamljivim arsenalom scenskih, pomalo melodramatskih efekata, na trenutak zaokupe gledaoca svojom silinom, ali se ubrzo otkrije da se sukobljavanje snažnih značajeva ili nizanje komičnih situacija nalazi na vješto sagrađenu postolju prepoznatljive artificijelne kazališne mehanike."²⁶

Budak je želio privući pažnju čitatelja i gledatelja na određene trenutke čovjekova života, koji su uvjetovani i sredinom iz koje poniče, ali i njegovim

²⁵ B. HEĆIMOVIĆ, 1976, 287-288.

²⁶ N. BATUŠIĆ, 1971, 389.

osobnim posebnostima. Na taj je način stvorena nezaboravna galerija likova koja se susreće u njegovim dramskim ostvarenjima.

Njegov prvijenac drama *Mećava* pogodna je za pristup Budakovu dramskom stvaranju po svojoj regionalnoj obojenosti, nastavljanju na nacionalna dramska ostvarenja sa seoskom tematikom te povezanosti uz tradicionalna dramska iskustva i shvaćanja (npr. proračunato najavljivanje i pripremanje pojedinih ključnih događaja, sklonost za detaljiziranje, tipologizaciju i psihološku motivaciju), jer se sva ta obilježja nalaze u većini njegovih dramskih tvorevina. Uz to, iz *Mećave* izviru individualne autorove osobine koje se provlače i kroz druge drame. Jedna od najvažnijih individualnih osobina, koja je izuzetno upadljiva, jest narativnost²⁷ (u obliku saopćavanja, kazivanja ili pričanja, ili u obliku informiranja, ili obavještavanja o događajima koji su prethodili konkretnoj radnji). Primjetna je i zastupljenost folkloru u Budakovu dramskom stvaranju (poslovice, izreke, zdravice – savršeno su uklopljene u postojeći sklad pojedinih drama).

Uz narativnost i folklorna obilježja Budakova sklonost za smiješno je jedna od njegovih najizrazitijih stvaralačkih osobina. Rijetka su ona djela po kojima nije Budak prosuo svoj laki i vedri humor. Dosjetljivost i maštovitost, koji su karakteristični za sve njegove drame i ostali rad, uz osjećaj za smiješno najviše su došli do izražaja u komediografskim ostvarenjima među kojima je *Klupko* najreprezentativnije djelo. Često je i sam jezik ishodište komike kod Budaka pa mu on posvećuje znatnu pažnju. Uz to je Budak maštovit i raznolik. Tvorac je živoga, duhovitoga i ironičnog dijaloga. Stil mu je jednostavan, slikovit, snažan i uvjerljiv. Sadržaji su mu privlačni. Sve navedeno garancija je za lake, zabavne i maštovite predstave, koje su još jasnije, pitkije, primamljivije, komunikativnije zahvaljujući i svojoj poetičnosti (Budak se naslanja na narodnu poeziju).

U cjelokupnom stvaralaštvu uočljiva je izrazita Budakova sklonost erotici (u tome se približava stvaralaštvu Milana Begovića, koji se zalagao za slobodan erotski život, lišen stega i moralističkih okvira zbog čega je bio napadan od mnogih kritičara, lažnih moralista i malograđana). Ljubav je jedna od temeljnih tema i glavnih preokupacija, a dramski zaplet nastoji ostvariti prikazivanjem strasti i ljubavnih stradanja.

Popularnost njegovih djela i brojnost izvedbi govori o tome da ne mora pozornica uvijek biti društvena tribina odakle se šalju publici mudre, teške, ozbiljne i tragične poruke, već da je važnija piščeva bujna mašta i sposobnost da prizore iz života postavi na "daske".

²⁷ Ovakva razmišljanja iznosi i B. HEĆIMOVIĆ, 1977.

Razumijevanju njegova impozantnog stvaralaštva pridonosi i pogled na Budaka pjesnika i Budaka romanopisca. Na oba polja stvorio je velik broj ostvarenja i tako se svrstao u red atraktivnih pjesnika i pripovjedača. No, Budak je u prvom redu izniman dramatičar. On je dramski stvaratelj velikog formata. Stvarao je zanimljivo, raznovrsno i mnogo. Uvijek ga je vodio pozitivan odnos spram drama.²⁸ Želio je svojim dramama ostvariti teatar istine, umjetnički teatar, istinsko kazalište. Želio je da ljudi kroz dramske tekstove pronađu izlaske u svojim traženjima. Želio je privući prošlost na dohvata ruke i uživati u vizionarskim izletima u budućnost. Želio je radati se, živjeti i umirati uvijek iznova, uvijek u drugoj situaciji, uvijek u drugom licu. Želio se radovati i patiti, biti i nestati. Želio je nešto ostaviti u naslijeđe onima koji iza njega dolaze... Svoje je želje na zadovoljstvo budućih generacija i ostvario!

Literatura

- Nikola BATUŠIĆ, Hrvatsko glumište, Pero Budak: Klupko, *Republika*, br. 4, Zagreb, 1971.
- Nikola BATUŠIĆ, *Pučki igrokazi XIX. stoljeća*, PSHK 36, MH – Zora, Zagreb, 1973.
- Marijan BOBINAC, *Puk na sceni. Studije o hrvatskom pučkom komadu*, Zagreb, 2001.
- Pero BUDAK, O domaćoj drami, *Pozorišni život*, 5, 1957.
- Pero BUDAK, *Klupko i druge komedije*, NZMH, Zagreb, 1976.
- Pero BUDAK, *Mečava*, SysPrint, Zagreb, 1998.
- Pero BUDAK, *Kaj je, je!*, Varaždinske Toplice, 2002.
- Pero BUDAK – Fadil HADŽIĆ, *Izabrana djela*, PSHK, MH – Zora, Zagreb, 1977, 125-126.
- Vida FLAKER, Naslijeđeni modeli u hrvatskoj suvremenoj komediografiji, u: *Dani hvarskog kazališta. Suvremena hrvatska drama i kazalište (1955.-1975.)*, Split, 1984.
- Branko HEĆIMOVIĆ, Komedija – bez tradicije i s tradicijom (Pero Budak: Tišina! Snimamo!), *Književnik*, br. 22, Zagreb, 1961.
- Branko HEĆIMOVIĆ, Antologija suvremene hrvatske drame, *Vidik*, br. 16/17/18, Split, 1973.
- Branko HEĆIMOVIĆ, Pogovor u: Pero BUDAK, *Klupko i druge komedije*, NZMH, Zagreb, 1976.
- Branko HEĆIMOVIĆ, Predgovor u: Pero BUDAK – Fadil HADŽIĆ, *Izabrana djela*, PSHK, MH – Zora, Zagreb, 1977.

²⁸ P. BUDAK, 1957.

Hrvatska komedija 20. stoljeća, priedila Ana Lederer, Kazalište, (II)/2001.

Pometova družba. Komediografija od Nalješkovića i Držića do danas, *Antologija hrvatskog humora*, knj. 3, Društvo hrvatskih humorista, Zagreb, 1973.

Radovan POPOVIĆ, *Dramski pisci govore*, Scena, Novi Sad, knj. I, br. 2, godina XIII, III. – IV., 1977, 26.

Boris SENKER, Josip Frendenreich, tvorac pučkog kazališta, *15 dana*, 8/1997, 16-20.

Zlatko TOMIČIĆ, Smijeh je najveća blagodat, *Narodni list*, br. 3155, Zagreb, 1955.

Darjan ZADRAVEC, Pero Budak: Smijeh je najveća blagodat, *Svijet*, 8-9., Zagreb, 1955.

FOLK AND COMEDIST ELEMENTS IN THE DRAMATIC WORK OF PERO BUDAK

Summary

Narrativity, folklore features, affinity with the ridiculous, optimism and deep humanism are the main characteristics of the dramatic creativity of Pero Budak. His dramatic creation *Mećava* and the comedy *Klupko* represent the renovation of folk works in Croatian literature. Budak is one of the rebuilders of erotic comedy in the post-war period of Croatian literature. In this paper are examined the folk and comedist elements in Budak's dramatic creativity in relation to centuries of comedist achievements and experience also in relation to traditional folk dramatists.

Keywords: Budak, erotic comedy, comedy, folk theatre.